

Hoe organiseren we collectiviteit in een veranderend Nederland?

Ronde tafel dossier

Hoe organiseren we collectiviteit in een veranderend Nederland?

Ronde tafel dossier

Nederland wordt diverser en ouder. We leven langer, veranderen vaker van baan, werken flexibeler, en raken meer gepolariseerd. Nederland verandert en het pensioenstelsel gaat mee veranderen. Het belangrijkste fundament van het huidige stelsel blijft ook in het nieuwe stelsel intact: collectiviteit. Want alleen samen kunnen we ervoor zorgen dat iedereen later kan genieten van een goed pensioen. Collectiviteit zal in de organisatie van pensioen van de toekomst wel mee moeten veranderen met de ontwikkelingen die Nederland doormaakt. Collectiviteit en dus solidariteit krijgen een invulling die past bij de veranderende tijd. Hoe geven we invulling aan deze nieuwe solidariteit en nieuwe collectiviteit? Hoe werkt collectief pensioen als steeds meer mensen geen cao hebben, werken in tijdelijke dienstverbanden, of zzp'er zijn? En hoe richten we collectiviteit in in een individualiserend Nederland?

Nederland vergrijst

In de komende jaren wordt Nederland een stuk ouder. Een meisje dat geboren is in 2021 heeft een levensverwachting van afgerond 83 jaar. Als ze honderd jaar geleden was geboren, in 1921, was haar levensverwachting 20 jaar korter. Een blik op de toekomst laat ons zien dat het aantal 80-plussers in 2050 ruim drie keer zo groot is als nu, terwijl het aantal Nederlandse werkenden tot 2050 met een miljoen afneemt. Deze vergrijzing zal grote invloed hebben op onze arbeidsmarkt.

Uiteraard wordt ook het pensioenstelsel beïnvloed door vergrijzing: zo verandert de verhouding werkenden en pensioengerechtigden aanzienlijk. Volgens het CPB waren er in 2012 nog 4 werkenden uit de beroepsbevolking op 1 gepensioneerd, terwijl dit naar schatting in 2040 zal afnemen naar 2 werkenden op 1 gepensioneerd. Dit wordt de grijze druk genoemd. Het CBS verwacht dat deze 'grijze druk' tot 2042 zal blijven stijgen. Wat voor gevolgen heeft dit voor aanvullend pensioen? Hoe werkt dit uit op nieuwe collectiviteit(en) in een land waarin het aantal gepensioneerden veel harder toeneemt dan het aantal werkenden? En hoe kunnen we hier als pensioenfondsen het beste op inspelen?

De Nederlandse arbeidsmarkt flexibiliseert

De Nederlandse arbeidsmarkt en werkgeverschap veranderen volop. Zo werken we langer, wisselen vaker van baan en worden arbeidscontracten korter. Anno 2022 heeft 4 op de 10 Nederlandse werkenden een flexibele baan. De 2,6 miljoen werknemers met een flexibele arbeidsrelatie en 1,1 miljoen zzp'ers vormen samen 3,8 miljoen flexwerkers in het eerste kwartaal van 2022. Hiermee is Nederland een van de koplopers op gebied van flexibilisering van de arbeidsmarkt in heel Europa. Het

nieuwe pensioenstelsel komt op een aantal punten zeker tegemoet aan de veranderingen op de arbeidsmarkt. Iedereen krijgt immers zijn eigen pensienpot. Maar er zijn nog witte vlekken en meedoen aan de collectieve pensioenregeling voor zelfstandigen is nog een lastige kwestie. Er is geen collectieve pensioenvoorziening voor zelfstandigen. Voor de vrije vogels, de autonome zelfstandigen die nu een goeie boterham verdienen, maar niet voor later sparen, en voor de vogelvrijen: de flexwerkers aan de marge van de arbeidsmarkt. Daar moet een oplossing voor gevonden worden, creativiteit en buiten het huidige kader denken is daarvoor noodzakelijk. De uitdaging daarbij is dat traditionele instituties zoals vakbonden zich minder vertegenwoordigd zien en het nog onduidelijk is hoe de polder zich gaat organiseren. Welke netwerken, welke belangengroepen nemen taken van oude instituten over?

Al deze ontwikkelingen hebben gevolgen voor iemands financiële situatie, en daarom voor pensioen. Dat stelt hoge eisen aan ons pensioenstelsel, want flexibilisering van de arbeidsmarkt betekent dat een steeds groter deel van de Nederlanders geen aanvullend pensioen opbouwt. Vraagt het groeiende aantal flexwerkers bijvoorbeeld om hervorming van aanvullende pensioenopbouw? Zit er in het nieuwe pensioenstelsel niet een grote lacune wat betreft pensioen en alle werkende in Nederland, dus ook zelfstandigen?

Belangrijk is ook om dit te bezien in het licht van het groeiende aantal ouderen in Nederland. Zijn nieuwe vormen van collectiviteit nodig, waarin het essentieel is na te denken over hoe het toenemende aantal flexwerkers deel uit kan maken van het pensioen van straks?

Nederland polariseert

Verschillende bevolkingsgroepen zijn afgelopen jaren door grote maatschappelijke thema's als de coronacrisis, vluchtelingen- en klimaatbeleid lijnrecht tegenover elkaar komen te staan. Meningsverschillen tussen mensen van verschillende culturen, verschillende sociale lagen van de bevolking, tussen jong en oud, en tussen arm en rijk zijn de laatste jaren toegenomen en leiden vaker tot conflict. Nederland raakt gepolariseerd. Dit gebeurt binnen of tussen bevolkingsgroepen, maar ook vanuit groepen burgers ten opzichte van instituties en de overheid. Het wij-zij denken dat volgt uit grote maatschappelijke discussies over bijvoorbeeld bezuiniging op de zorg, de stikstof crisis en de toeslagenaffaire hebben polarisatie en versnippering in de politiek ten gevolge. Deze trend speelt zich in af in heel Europa.

Polarisatie is deels een gevolg van afnemend vertrouwen in instituties. Hoewel vertrouwen in pensioenfondsen ABP en uitvoerder APG hoog is, is er van ontevredenheid over de zeer geringe indexatie in de afgelopen jaren. Ook is er onzekerheid over het nieuwe pensioenstelsel: gaan de veranderingen die het verschieft liggen ten koste van het pensioeninkomen? Veel deelnemers ervaren hierdoor dat ze een stuk zekerheid over hun inkomen zullen verliezen. Uit recent onderzoek van Glocalities in opdracht van ABP en APG

blijkt zelfs dat veel mensen inschatten dat de 'onzekerheid van een pensioen' een van de meest verwachte verslechtingen in de komende 100 jaar is. Onbehagen en pessimisme zetten vertrouwen in ons pensioenstelsel onder druk. Hoe gaan we om met dit gegeven in de aanloop naar het pensioen van straks?

Een divers en individualiserend Nederland

We hebben het in Nederland op tal van vlakken collectief goed geregeld. In de gezondheidszorg, als het gaat om onze sociale voorzieningen. En dat geldt ook voor ons pensioenstelsel, dat al jaren tot een van de allerbeste stelsels van de wereld hoort. Armoede onder ouderen bijvoorbeeld komt in de ons omringende landen vele malen vaker voor dan hier. En dat is te danken aan de twee stevige pijlers onder ons pensioenstelsel, de AOW en het geld dat we zelf sparen door collectief arbeidsvoorwaardelijk pensioen. Behoeft dat stelsel aanpassing? Moeten er zaken veranderen? De Nederlandse samenleving wordt steeds individualistischer. Drie op vijf Nederlanders verkiest een krimpende beroepsbevolking boven arbeidsmigratie. Er is breed onbehagen over de toename van het aantal migranten, over het gebrek aan integratie, over de aantasting van de 'Nederlandse cultuur' en over het gebrek aan sturing op dit thema door de overheid. Zo raakt bereidheid en draagvlak van en voor solidariteit in gevaar.

In opdracht van ABP en APG heeft onderzoeksbureau Glocalities onderzoek gedaan naar de wensen van Nederlanders voor het Nederland van 2122. Ondanks de druk op solidariteit die we in Nederland zien wensen Nederlanders een toekomstige samenleving die respectvoller, rechtvaardiger, en zorgzamer is. De Nederlander vindt gedeelde normen, waarden en solidariteit van wezenlijk belang voor de toekomst. Zo wordt solidariteit gezien als een van de drie belangrijkste kernwaarden voor het Nederland van Straks. In een tijd waarin individualisering lijkt door te zetten en Nederland steeds diverser wordt is de vraag hoe we collectiviteit behouden en tegelijk individuele ruimte creëren.

Bronnen

- ABP, Blog Harmen van Wijnen, Het ABP, waar anders?, 2022
- Centraal Bureau voor de Statistiek, Dashboard arbeidsmarkt: ontwikkelingen op het gebied van flexwerk, 2022
- Centraal Bureau voor de Statistiek, De Nederlandse Economie: Demografische ontwikkelingen, 2019
- Centraal Bureau voor de Statistiek, In 2050 zijn er twee tot drie keer zoveel 80-plussers als nu, 2021
- Centraal Bureau voor de Statistiek, Vertrouwen, maatschappelijk onbehagen en pessimisme, 2020
- Centraal Bureau voor de Statistiek, Levensverwachting Statistieken, 2022
- Centraal Planbureau, Vergrijzingsstudie Zorgen om Morgen, 2019
- Onderzoek in opdracht van ABP en APG, Pensioenuitdagingen voor een bloeiende samenleving in 2122, Glocalities, september 2022
- Kennisplatform Inclusief Samenleven, Wat is polarisatie? Hoe ontstaat dit, en hoe ziet dit eruit?, 2018
- Kennisplatform Integratie & Samenleving, Boze Burgers: omgaan met weerstand tegen de multiculturele samenleving, Kennisplatform integratie & samenleving, 2016

De doelstelling van deze ronde tafel is om samen de verdieping te zoeken rondom nieuwe vormen van collectiviteit. Hoe geven we invulling aan nieuwe solidariteit en nieuwe collectiviteit in een Nederland dat verandert en voor grote maatschappelijke opgaven staat? De inzichten van deze sessie dienen als input voor de visievorming van ABP.

